

Sygn. akt I NSNc 34/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 grudnia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący)

SSN Paweł Czubik (sprawozdawca)

Józef Kowalski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa L. S. i R. S.

przeciwko K. L.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 3 grudnia 2020 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 12 lipca 2011 r., sygn. akt I C (...)

1. uchyla zaskarżony wyrok w części – punkt pierwszy i zmienia w ten sposób, że oddala w całości żądanie powódki L. S. o zasądzenie od pozwanego K. L. kwoty 65.372,08 zł (sześćdziesiąt pięć tysięcy trzysta siedemdziesiąt dwa złote i osiem groszy) z ustawowymi odsetkami od dnia 27 kwietnia 2004 r. do dnia zapłaty;

2. umarza postępowanie w części w zakresie żądania zmiany punktu szóstego zaskarżonego wyroku;

3. w pozostałej części oddala skargę nadzwyczajną;

4. znosi wzajemnie koszty procesu w postępowaniu skargowym.

UZASADNIENIE

Spadkodawca H. S. zmarł 24 kwietnia 2004 r. w W. W chwili jego śmierci żyli jego rodzice A. i R. małżonkowie S. oraz siostra L. S.

Spadkodawca w testamencie notarialnym, sporządzonym 26 maja 2003 r., powołał do dziedziczenia całego spadku K. L., jednocześnie na podstawie art. 1008 pkt 3 k.c., wydziedziczając rodziców, którym zarzucił nieudzielanie mu pomocy w związku z niedostatkiem wynikającym z bezrobocia oraz brak podtrzymywania więzi rodzinnych.

Dnia 9 lutego 2006 r. Sąd Rejonowy w W. w sprawie, sygn. akt I Ns (...), dokonał otwarcia i ogłoszenia testamentu H. S., a następnie postanowieniem z 10 maja 2007 r. stwierdził, że K. L. nabył w całości spadek po H. S. bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe.

Postanowienie to zaskarżyli rodzice testatora A. i R. S. oraz siostra testatora L. S. Ich apelacja została oddalona w dniu 29 listopada 2007 r. przez Sąd Okręgowy w W. w sprawie sygn. akt II Ca (...).

Rodzice spadkodawcy A. i R. S. przed Sądem Okręgowym w W. wytoczyli powództwo o zasądzenie od K. L. po 140.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 29 listopada 2007 r. do dnia zapłaty tytułem zachowku po H. S. kwestionując jednocześnie skuteczność wydziedziczenia (k. 2, 13-14 akt I C (...)).

W dniu 17 listopada 2010 r. zmarła powódka A. S. i zgodnie z aktem poświadczenia dziedziczenia z 9 lutego 2011 r., spadek po niej z mocy ustawy nabyli córka L. S. i mąż R. S. po ½ części każde z nich (k. 498-498v). Na rozprawie w dniu 11 marca 2011 r. w miejsce zmarłej A. S. wstąpiła córka L. S. (k. 499).

W piśmie procesowym z dnia 13 maja 2011 r. pełnomocnik aktualnych powodów tzn. R. S. oraz L. S. zmodyfikował żądania pozwu domagając się zasądzenia:

1. na rzecz R. S. kwoty 196.116,24 zł, na którą składa się kwota zachowku należnego powodowi, jako ojcu H. S. (130.744,16 zł) oraz jako spadkobiercy matki H. S., będącej do chwili śmierci małżonką R. S. (65.372,08 zł) z ustawowymi odsetkami od dnia śmierci syna tj. od 27 kwietnia 2004 r.

2. na rzecz L. S., jako spadkobierczyni A. S., która była uprawniona do zachowku po synu H. S., połowy kwoty zachowku, jaki przysługiwał jej matce po

synu H. S., tj. kwoty 65.372,08 zł z ustawowymi odsetkami od dnia śmierci H. S., tj. od 27 kwietnia 2004 r.

3. zwrotu kosztów postępowania w tym zastępstwa procesowego na rzecz każdego z powodów w wysokości dwukrotności stawki minimalnej tj. po 7.200 zł (k. 508-509).

Sąd Okręgowy w W. w toku przeprowadzonego postępowania uznał wydziedziczenie A. i R. S. za bezskuteczne i wyrokiem z 12 lipca 2011 r., sygn. akt I C (...), zasądził od pozwanego K. L. na rzecz powódki L. S. kwotę 65.372,08 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 26 maja 2011 r. do dnia zapłaty (pkt I), zasądził od pozwanego K. L. na rzecz powoda R. S. kwotę 196.116,24 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 9 kwietnia 2008 r. od kwoty 130.744,16 zł do dnia 25 maja 2011 r., od dnia 26 maja 2011 r. od kwoty 196.116,24 zł - do dnia zapłaty (pkt II), oddalił dalej idące żądanie w zakresie odsetek (pkt III), nakazał powódce L. S., aby uiściła tytułem brakującej opłaty sądowej kwotę 3.731,70 zł oraz zaliczkę na biegłego w kwocie 1.434,71 zł tj. łącznie 5.166,41 zł na rzecz Skarbu Państwa (pkt IV), nie obciążył pozwanego kosztami sądowymi (pkt V), zasądził od pozwanego na rzecz powodów kwotę 3.617 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, oddalając dalej idący wniosek (pkt VI) (k. 523-524).

Wyrok uprawomocnił się wobec niezaskarżenia go przez żadną ze stron.

Prokurator Generalny, na podstawie art. 89 § 1 w zw. z art. 115 § 1 i art. 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2019, poz. 825; dalej: ustawa o SN, u.SN), wniósł skargę nadzwyczajną od wyroku Sądu Okręgowego w W. z 12 lipca 2011 r., sygn. akt I C (...), zaskarżając go w części tj. w pkt. I, IV, VI.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN Prokurator Generalny zaskarżonemu wyrokowi zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 64 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 z późn. zm.), takich jak: prawo do własności oraz prawo dziedziczenia, przez uznanie, że roszczenie o zachówek jest dziedziczone na zasadach ogólnych i w konsekwencji uznanie, że roszczenie z tytułu zachowku po H. S. przysługujące jego matce A. S., po jej śmierci przeszło na jej spadkobierczynię

córkę L. S., pomimo że nie należała ona do kręgu osób uprawnionych do zachowku po swoim zmarłym bracie, co naruszyło prawo zmarłego do rozporządzenia swoim majątkiem na wypadek śmierci ograniczone ustawowo przez instytucję zachowku, której interpretacja rozszerzająca poprzez poszerzenie kręgu osób uprawnionych jest niedopuszczalna i naruszyło prawo do własności spadkobiercy testamentowego wobec majątku spadkowego przez wadliwe określenie osób uprawnionych do zachowku po zmarłym H. S. i uznanie roszczenia o zapłatę osoby nieuprawnionej;

2. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego, tj. art. 1002 k.c. w zw. z art. 991 § 1 k.c. oraz art. 922 § 1 k.c. w zw. z art. 932 § 1 k.c., przez ich niewłaściwe zastosowanie dla określenia kręgu osób uprawnionych do zachowku po spadkodawcy H. S. i uznanie, wbrew zapisowi art. 1002 k.c., że roszczenie o zachówek jest dziedziczone na zasadach ogólnych i przysługuje siostrze zmarłego H. S. - L. S., jako spadkobierczyni ustawowej matki A. S., która była osobą uprawnioną do zachowku po zmarłym H. S., podczas gdy roszczenie o zachówek jest szczególnym prawem majątkowym, podlegającym dziedziczeniu, ale na innych warunkach niż pozostała część masy spadkowej, skutkujące wadliwym ustaleniem, iż L. S. przysługiwała kwoty 65.372,08 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 26 maja 2011 r. do dnia zapłaty z tytułu zachowku po H. S., mimo że nie należała ona do osób uprawnionych do zachowku po H. S., wobec czego roszczenie to w tej części wygasło z chwilą śmierci A. S.

Na mocy art. 91 § 1 u.SN i art. 388 § 1 k.p.c., w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, Prokurator Generalny wniósł o:

1. uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w W. w części, tj. pkt. I, IV oraz VI i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa L. S. w całości oraz orzeczenie o kosztach postępowania, w tym o kosztach ze skargi nadzwyczajnej, stosownie do rozstrzygnięcia;

2. wydanie przez Sąd Okręgowy w W., I Wydział Cywilny postanowienia o wstrzymaniu wykonania orzeczenia Sądu Okręgowego w W. z dnia 12 lipca 2011 r., sygn. akt I C (...) w zaskarżonej części do czasu ukończenia postępowania ze skargi nadzwyczajnej, z uwagi na grożącą K. L. niepowetowaną szkodę wynikającą z prowadzonej przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w W., pod

sygnaturą Km (...), egzekucji z jego majątku, skierowanej aktualnie do jego nieruchomości położonej w W. przy ul. G. (poprzednio ul. K.), KW nr (...).

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną Prokuratora Generalnego pozwany K. L. wniósł o:

1. uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na podstawie art. 91 § 1 u.SN i w konsekwencji uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w W., I Wydziału Cywilnego, wydanego dnia 12 lipca 2011 r., w sprawie o sygn. akt I C (...), w części, tj. w pkt I i VI oraz orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa L. S. w całości i zasądzenie na rzecz pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego, w wysokości sześciokrotności stawki minimalnej, ewentualnie o:

2. uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na podstawie art. 91 § 1 u.SN i w konsekwencji uchylenie zaskarżonego wyroku w części, tj. w pkt I i VI oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w W. jako sądowi właściwemu i zasądzenie na rzecz pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego, w wysokości sześciokrotności stawki minimalnej,

3. rozpoznanie skargi na posiedzeniu niejawnym,

4. zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego przed Sądem Najwyższym.

Sąd Okręgowy w W. postanowieniem z 8 stycznia 2020 r., sygn. akt I WSNc (...), postanowił wstrzymać wykonanie pkt. I i VI wyroku Sądu Okręgowego w W. z 12 lipca 2011 r. w sprawie I C (...) (pkt I) oraz oddalił wniosek o wstrzymanie wykonania punktu IV wyroku Sądu Okręgowego w W. z 12 lipca 2011 r. w sprawie I C (...) (pkt II) (k. 638 akt I C (...)).

Nadto warto nadmienić, iż R. S. zmarł w dniu 8 marca 2013 r., jego jedynym spadkobiercą jest L. S. (zgodnie z aktem poświadczenia dziedziczenia z dnia 12 czerwca 2013 r., Rep. A nr (...)/2013, notariusz w W. – B. M.). Sąd Okręgowy w W. I Wydział Cywilny w postępowaniu o sygn. akt I C 1390/14 wyrokiem z dnia 19 marca 2015 r. m.in. pozbawił wykonalności tytuł wykonawczy w postaci wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 12 lipca 2011 r. sygn. akt I C (...) w części co do pkt. II, zaopatrzonego w klauzulę wykonalności postanowieniem Sądu Okręgowego

w W. z dnia 20 października 2011 r. i postanowieniem Sądu Okręgowego w W. z dnia 5 marca 2014 r. (I Co (...)), zdaniem ww. Sądu niedopuszczalne było prowadzenie postępowania egzekucyjnego wszczętego za życia i z wniosku R. S. przeciwko K. L. Byłoby ono bowiem prowadzone na rzecz L. S., która co prawda jest następcą prawnym R. S., zgodnie z art. 1002 k.c. nie mogła odziedziczyć jednak roszczenia o zachówek po H. S., które w tej sytuacji wygasło i nie może być dochodzone przez osobę nieuprawnioną w postępowaniu egzekucyjnym.

Tym samym w istniejącym na chwilę orzekania w przedmiotowej sprawie przez Sąd Najwyższy stanie orzecznictwem funkcjonują w obrocie prawnym dwa fundamentalnie różniące się orzeczenia, w których ten sam Sąd Okręgowy uznał, iż roszczenie o zachówek po H. S. jest dziedziczone przez L. S. po jej matce A. S. i to samo roszczenie przez tę samą osobę nie jest dziedziczone po drugim rodzicu - tj. ojcu R. S.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Najwyższy podziela i uznaje za własne ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy w W. w sprawie sygn. akt I C (...), a zawarte w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku (k. 529-534), stąd ich powielanie i ponowne analizowanie jest zbędne, przy czym okoliczność ta oraz granice zaskarżenia orzeczenia (zwłaszcza niezaskarżenie pkt II wyroku) determinują rozstrzygnięcie Sądu co do istoty sprawy.

W sprawie nie budzi wątpliwości uprawnienie skarżącego do wniesienia skargi nadzwyczajnej, dochowanie terminu na jej wniesienie i jej dopuszczalność z perspektywy ustawowych ograniczeń w zakresie przedmiotowym zaskarżanych orzeczeń (art. 89 § 3 i art. 115 § 1 u.SN). Skarga została skierowana przez Prokuratora Generalnego, a więc organ uprawniony i dotyczy wyroku z 12 lipca 2011 r., który uprawomocnił się bez kontroli instancyjnej, w terminie, który miał miejsce po dniu 17 października 1997 r., a przed upływem 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym. Zastosowanie innych środków nadzwyczajnych nie było możliwe.

Podstawą skargi nadzwyczajnej może być jedynie „rażące” naruszenie

prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Przez rażące naruszenie prawa należy rozumieć naruszenie prawa na tyle wyraźne, że do jego ustalenia nie jest konieczne prowadzenie złożonych procesów intelektualnych (K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 467). Niedopuszczalne jest przy tym kwestionowanie ustaleń faktycznych poczynionych przez sąd, gdyż ta podstawa zarzutu dotyczy wyłącznie czynności interpretacyjnych, których przedmiotem są przepisy prawa. Podstawą szczególną skargi nadzwyczajnej, wskazaną przez Prokuratora Generalnego, jest rażące naruszenie prawa materialnego.

W przedmiotowej sprawie, w ocenie Sądu Najwyższego, miało miejsce rażące naruszenie prawa materialnego to jest art. 1002 k.c. w zw. z art. 991 § 1 k.c. oraz art. 932 § 1 k.c., przez ich niewłaściwe zastosowanie dla określenia kręgu osób uprawnionych do zachowku po spadkodawcy H. S. i uznanie, wbrew brzmieniu art. 1002 k.c., że roszczenie o zachówek jest dziedziczone na zasadach ogólnych i przysługuje siostrze zmarłego L. S., jako spadkobierczynie ustawowej jej matki, a zarazem matki spadkodawcy - A. S., która była uprawniona do zachowku po synu H. S., podczas gdy roszczenie o zachówek jest dziedziczone na innych warunkach niż pozostała część masy spadkowej.

Wymienione, rażące naruszenia prawa, w ocenie Sądu Najwyższego, doprowadziły do naruszenia art. 64 Konstytucji RP czyli podstawowych praw ekonomicznych przysługujących każdemu, to jest prawa do własności i prawa do dziedziczenia. To zaś jest wyrazem naruszenia zasad, wolności i praw człowieka i obywatela.

Art. 1002 k.c. stanowi, że roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobiercę osoby uprawnionej do zachowku tylko wtedy, gdy spadkobierca ten należy do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy.

Brzmienie wskazanego przepisu „nie jest wolne od pewnej dwuznaczności” (J. Kosik [w:] *System prawa cywilnego, tom IV, Prawo spadkowe* /red. J. St. Piątkowski/, Ossolineum 1986, s. 560). Mogłoby bowiem sugerować, że roszczenie o zachówek przechodzi jedynie na osoby, które były wspólnie ze spadkodawcą uprawnione do zachowku po pierwszym spadkodawcy. To bardzo ograniczałoby krąg uprawnionych, gdyż tylko wyjątkowo może się zdarzyć, że spadkobierca osoby

uprawnionej do zachowku jest jednocześnie uprawniony do własnego zachowku po pierwszym spadkodawcy (osoby uprawnione do zachowku to zstępni, małżonek, rodzice spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy - art. 991 § 1 k.c.).

Sąd Najwyższy, przychylił się do powszechnie akceptowanej wykładni art. 1002 k.c., w świetle której roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobierców osoby uprawnionej do zachowku, jeżeli należą do kręgu osób wskazanych przez ustawę jako uprawnione do zachowku po pierwszym spadkodawcy, choćby w danym stanie faktycznym nie przysługiwało im własne roszczenie o zachówek po pierwszym spadkodawcy (J. Kosik [w:] *System prawa cywilnego, tom IV, Prawo spadkowe* /red. J. St. Piątowski/, Ossolineum 1986, s. 560, B. Kordasiewicz [w:] *System prawa prywatnego, tom 10, Prawo spadkowe* /red. B. Kordasiewicz/, Warszawa 2015, s. 1095, a także (zgodnie) komentatorzy - zamiast wielu E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta*, Warszawa 1999, s. 173).

Dopuszczalność wykładni gramatycznej art. 1002 k.c. wykluczył także Sąd Najwyższy w uchwale z 20 grudnia 1988 r., III CZP 101/88 (OSP 1990, nr 4, poz. 213 z aprobowaną glosą J. Pietrzykowskiego). Sąd Najwyższy przyjął wykładnię funkcjonalną, słusnościową i celowościową, jaka już wcześniej była wypowiedziana w literaturze, tzn., że roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobierców osoby uprawnionej, jeżeli należą do kręgu osób wskazanych przez ustawę jako uprawnione do zachowku po pierwszym spadkodawcy, choćby nie przysługiwało im własne roszczenie o zachówek po pierwszym spadkodawcy. Stanowisko to zostało potwierdzone w późniejszych orzeczeniach (wyroku Sądu Najwyższego z 28 kwietnia 2010 r., III CSK 143/09, OSNC 2010, nr 11, poz. 154).

W stanie faktycznym sprawy uprawnionymi do zachowku po H. S. byli jego rodzice A. i R. S., ale nie siostra L. S.. Spadek po uprawnionej do zachowku po synu Henryku jego matce A. S. z ustawy nabyli mąż R. S. - uprawniony do zachowku po synu H. S. oraz córka L. S. - siostra pierwszego spadkodawcy, której nie przysługiwało roszczenie o zachówek po bracie, gdyż w kręgu uprawnionych do zachowku pozostają tylko rodzice, małżonek, zstępni spadkodawcy a nie pozostaje rodzeństwo. Mimo tego, Sąd Okręgowy w W. zasądził na jej rzecz połowę kwoty

zachowku, o jaki za życia wносиła jej matka. Stanowi to rażące naruszenie art. 1002 k.c.

Art. 89 § 1 u.SN wskazuje, że skarga nadzwyczajna może być wniesiona, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Zasadę tę formułuje art. 2 Konstytucji RP. Z jego brzmienia wynikają trzy zasady: państwa demokratycznego, państwa prawnego oraz państwa sprawiedliwego, które w połączeniu „wytwarzają nową jakość - ogólniejszą i bardziej abstrakcyjną zasadę państwa demokratycznego, prawnego i sprawiedliwego” (W. Sokolewicz, M. Zubik, *Komentarz do art. 2 Konstytucji RP* [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I* /red. L. Garlicki, M. Zubik/, Warszawa 2016 oraz powołana literatura).

Zasada demokratycznego państwa prawnego wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Prawo powinno być „podstawą i granicą wszystkich działań państwa”, co, jak stwierdził Bogusław Banaszak (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 18-19), „patrzac od strony jednostki [oznacza] pewność prawa rozumianą jako (...) przewidywalność państwowych rozstrzygnięć (ochrona zaufania obywatela do państwa)”.

Prawomocne orzeczenie powinno realizować należycie prawo do sądu stwarzając pewność, że zastosowano jak należy obowiązujące prawo. W sprawie niniejszej tak się nie stało, bowiem brak należytego zastosowania art. 1002 k.c., jaki miał miejsce w wyroku Sądu Okręgowego w W. w sprawie I C (...), wywołał naruszenie prawa zmarłego H. S. do dysponowania majątkiem na wypadek śmierci, a zarazem prawo własności spadkobiercy testamentowego K. L.

Art. 64 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, że każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Zgodnie z ust. 2 tego przepisu własność, inne prawa majątkowe, prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Powołana norma konstytucyjna ujęła własność szeroko. Wymienia także inne prawa majątkowe poręczając prawo ich dziedziczenia. Pozostaje w związku z art. 21 Konstytucji RP, który wymienia własność i prawo jej dziedziczenia jako podstawową zasadę ustroju gospodarczego państwa. Treść art. 21 i art. 64 Konstytucji RP dotyczy tych samych kwestii, ale w

innym ujęciu (art. 21 odnosi się do zasad ustroju gospodarczego, art. 64 dotyczy jednego z podstawowych praw ekonomicznych człowieka).

Trybunał Konstytucyjny w pełnym składzie w wyroku z 31 stycznia 2001 r., sygn. P 4/99 (OTK - ZU nr 1/2001, poz. 5) nazwał przysługujące każdemu prawo dziedziczenia konstytucyjnym prawem podmiotowym o charakterze powszechnym.

Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika związek własności i dziedziczenia uzasadniający obowiązywanie nakazu uwzględniania woli właściciela jako podstawowego czynnika rozstrzygającego o tym, komu mają w razie jego śmierci przypaść przedmioty tworzące jego majątek (wyrok TK z 25 lutego 1999 r., K 23/98, OTK - ZU nr 2/1999, poz. 25, s. 167). Swoboda testowania może być traktowana jako „instrument prawny” umożliwiający realizację tego „aspektu własności”. Z uzasadnienia wyroku z dnia 4 września 2007 r., P 19/07 (OTK - A nr 8/2007, poz. 94) wynika jednak, że art. 64 ust. 1 Konstytucji RP „gwarantuje tylko prawo dziedziczenia pojmowane abstrakcyjnie, a nie odniesione do dziedziczenia po konkretnej osobie fizycznej. Przepis (...) nie gwarantuje nikomu uzyskania praw majątkowych w drodze dziedziczenia po określonym spadkodawcy”.

Należy zauważyć także, że brak w europejskiej przestrzeni prawnej jednolitego standardu ochrony spadkobierców będących osobami najbliższymi - stosowane są mechanizmy zachowku, rezerwy lub też domu małżeńskiego jako własności niepodzielnej pozostałego przy życiu małżonka - do rzadkości należą natomiast takie porządki prawne, które takiej ochrony nie przewidują (swoją drogą stanowią one pożądane miejsce zwykłego pobytu celem utrwalenia prawa właściwego dla sprawy spadkowej przez testującego spadkodawcę). Krąg osób uprawnionych do zachowku i zbliżonych środków ograniczających na korzyść najbliższych swobodę testowania oraz charakter roszczeń z nich wynikających istotnie różni się w poszczególnych państwach. Rozwiązania szczególne stosowane w tym zakresie przez Polskę, charakteryzujące się m.in. ograniczonym kręgiem osób uprawnionych do zachowku oraz odmiennością reguł dziedziczenia roszczenia o zachówek, nie są niczym szczególnie zaskakującym na tle rozwiązań innych państw Europy.

Odnosząc się do rozwiązania zawartego w art. 1002 k.c. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 31 stycznia 2001 r., P 4/99, stwierdził, że „w odróżnieniu

(...) od prawa dziedziczenia konstytucja nie ustanawia gwarancji dla samej instytucji zachowku, w szczególności nie nakazuje jej wprowadzenia, a więc tym bardziej nie determinuje ani jej kształtu, ani kręgu osób uprawnionych”.

W uzasadnieniu postanowienia z 8 czerwca 2011 r., SK 14/10 (OTK - A nr 5/2011, poz. 45) Trybunał Konstytucyjny zauważył, że „na regulację zawartą w art. 1002 k.c. nie można patrzeć w oderwaniu od całego kontekstu normatywnego, którego jest ona elementem. (...) Przepisy regulujące zachówek, w tym także art. 1002 k.c., są zatem konsekwencją przyjętej przez ustawodawcę koncepcji prawa spadkowego. *Ratio legis* art. 1002 k.c. opiera się na założeniu, że skoro prawo do zachowku wynika z relacji spadkobiercy z osobami najbliższymi, to dziedziczenie roszczenia z tego tytułu powinno być także oparte na tej samej relacji. (...) W odróżnieniu (...) od prawa dziedziczenia konstytucja nie ustanawia gwarancji dla samej instytucji zachowku (...) nie determinuje ani jej kształtu, ani kręgu osób uprawnionych”. Trybunał Konstytucyjny przyznał, że kwestia ograniczenia dziedziczenia roszczenia o zachówek jest przedmiotem dyskusji wśród przedstawicieli doktryny, ale nie jest to równoznaczne „samo przez się, że naruszają one normy i standardy konstytucyjne”.

Tym samym, skoro z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, iż nie ma gwarancji konstytucyjnych dla samego istnienia zachowku, jego kształtu ani kręgu uprawnionych, to tym samym nie wydaje się, by gwarancje te mogły odnosić się jedynie do mechanizmów dziedziczenia tejże niegwarantowanej konstytucyjnie instytucji prawa spadkowego. Wskazane powyżej dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego jednoznacznie określa sposób interpretacji zachowku. Nie wyklucza ono *de facto* obowiązywania odmiennych reguł przesądzających o ograniczeniu możliwości jego dziedziczenia do określonego jedynie kręgu spadkobierców. Zdaniem składu orzekającego nie ma tym samym potrzeby zaciągania w przedmiotowej sprawie, wydaje się przesądzonego co do treści stanowiska Trybunału Konstytucyjnego w przedmiocie zgodności art. 1002 k.c. z konstytucyjnymi zasadami dotyczącymi ochrony prawa dziedziczenia.

Powyższe okoliczności i rozważania doprowadziły Sąd Najwyższy do wniosku, że skarga Prokuratora Generalnego jest zasadna, spełnia wymagania

formalne i materialne skargi nadzwyczajnej, a w efekcie zasługuje na uwzględnienie. Uwzględnienie skargi jest wyrazem ochrony swobody testowania oraz realizacji prawa do sądu, jako organu gwarantującego należyte (obiektywnie przewidywalne) zastosowanie obowiązującego prawa powodując też ochronę prawa własności nabytego z woli spadkodawcy przez osobę spoza kręgu rodziny.

Z tych przyczyn, na podstawie art. 91 § 1 i 95 pkt 1 ustawy o SN w zw. z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy uchylił w części zaskarżony wyrok i zmienił jego pkt I, a w pozostałym zakresie skargę nadzwyczajną oddalił, uznając, że pomimo reformatoryjnego charakteru niniejszego orzeczenia, wyrok Sądu Okręgowego w W. w pkt IV odpowiada prawu z mocy art. 102 k.p.c., który w tym wypadku winien mieć zastosowanie. Rozstrzygnięcie takie jest zgodne z wnioskiem Prokuratora Generalnego, który zaskarżył pkt IV wyroku powołując się jednocześnie na zasadę słuszności i sugerował nieobciążanie L. S. dodatkowymi kosztami procesu.

Natomiast wnioskowana przez Prokuratora Generalnego zmiana pkt VI orzeczenia nie jest zdaniem składu orzekającego konieczna, albowiem z uwagi na upływ czasu, śmierć R. S. i sukcesję uniwersalną po nim L. S., rozstrzygnięcie w tym zakresie stało się bezprzedmiotowe i zbędne, punkt ten ma w skarżonym wyroku charakter wyłącznie historyczny, stąd na mocy art. 355 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., postępowanie w tej części zostało umorzone.

Jednocześnie, na zasadzie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, zniesiono wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesieniem skargi nadzwyczajnej.